

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1994 m. sausio mėn. 29 / January 29, 1994

Nr. 20(4)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Sapnų rūmai — romanas apie tautinę tapatybę ir tarnybą imperijai

Ar mažų tautų ir jų narių likimai ne per maža tema ambicingam ir talentingam rašytojui postmodernistinėje eroje? Iš Vidurio-Rytų Europos, neišskiriant ir Lietuvos, ataidi vis daugiau nusiskundimų apie „provinciškų varžtus“ ir „pasauliui nežinomas kalbas“ — neva, „kalėjimus“ rašytojams. Kodėl neraišyti visuotinėmis temomis ir viena didžiųjų kalbų?

I tą klausimą dalinai atsako dabar Amerikoje anglų kalba pasirodęs vienos mažiausių ir skurdžiausių Europos tautų rašytojo romanas, albano Ismailo Kadare: *Sapnų rūmai*. Parašytas albaniskai, autoriaus „su-prancizintas“, jis jau išverstas į didžiąsias pasaulio kalbas, o kritikai iškelia jo „universalumą“.

Sapnų rūmai — *Tabir sarraïl* tai, mūsų šimtmečiui prasidedant, imperijos sostinėje — labai panašioje į Istanbulą ar Konstantinopolį — veikianti už policiją ir armiją galingsnė gigantiška, žvalgybos agentūra. Jos užduotis yra užuosti ir užčiuoti kad ir menkiausią netvarkos ar nepasitenkinimo užuominą, užgniaužti maištą pačioje jo užuomazgoje.

Kadangi maišto pirmieji daigai mezgiasi dar pasamoneje, sultono žvalgybos agentūra ypač domisi sapnais. Kasnakt iš 1900 agentūros įstaigų imperijos provincijose į centrą sostinėje suplaukia atrinkti pavaldinių sapnai. Ten jie rūšiuojami, gvildinami, kol išsijojamas svarbiausias, grėsmingiausias sapnas, kuris kas savaitę įteikiamas sultonui.

I tuos *Sapnų rūmus* autorius atveda savo vyriausią veikėją, jaunuolį Mark-Alem. Kaip ir autorius, jis albanas, įtakingos Quprili šeimos narys. Jo šeima daugiau kaip tris šimtus metų tarnavo otomanų sultonams. Kaip iš imperijos nemusulmonų pavaldinių pagrobti janičarai, jie tapo karvedžiais, gubernatoriais, ministrais pirmininkais. Bet jų turtas ir galybė primena sapną — kiekvieną akimirka sultonas gali viską atimti, neišskiriant gyvybės. Įsijungęs į žvalgybos mechanizmą ir analizuodamas sapnus, Mark-Alem supranta, kad ir pati im-

perija tėra laikinai įsikūnijęs slogutis — fatalistiška kova dėl galybės, baimės ir teroro voratinė. Jis pradeda rinktis sapnus iš Albanijos, palaipsniui atsistato savo protėvių šali. Tirdamas savo šeimos medžio šaknis, jis atranda gilią ir tamsią paslaptį — vienas jo protėvių, tiltų statytojas, norėdamas užtikrinti, kad tiltas ilgai išsilaikytų, prieš tris šimtmečius jis įmūrijo gyvą žmogų ir pakeitė savo albaniską pavardę (Ura) turkiška (Quprili).

Atsižadėję savo nuskurdusios, bejėgės giminės ir susilieję su imperija Qupriliai tebesididžiuoja savo praeitimi, o ypač net ir Vakaruose žinomu viduramžių epu, apdainuojančiu šeimos karžygiškas tradicijas. Tačiau tas epas deklamuojamas tikrai sultono valdomoje Bosnijoje, serbochorvatų kalba, o ne pačioje Albanijoje.

Knygai baigiantis, Mark-Alem pradeda garsiai kartoti savo albaniską vardą: Mark Gjorgj Ura. Jis mėgina rašyti žodį „Albanija“, bet nesugeba. Ji apima slogus jausmas, kurį jis pavadina „Quprilių liūdesiu“. To liūdesio nenustelbia ir jo pasodinimas į TABIR SARRAIL direktoriaus kėdę.

„Quprilių liūdesys“ nesiriboja albanų šeima. Jis žinomas visiems, iškeitusiems svarbią savo atminties dalį į auksą ir leidimą žįsti imperijinės galybės spenį — ji patyrė carams tarnauti nuėję lenkų ar gruzinų aristokratai, ir totalitarinių kaimynų galios už-hipnotizuoti, jų nemirtingumu įsitikinę lietuviai. (Pastarieji pasidavimo sukeltą liūdesį tradiciškai skandina degtinėje).

Ši tautinės tapatybės ir ištikimybės savo kultūrai tema yra būdinga mažesniųjų tautų rašytojams. Nors ir keista, bet visai natūralu, kad kai kurie amerikiečių recenzentai tos temos (kaip dramblio zoologijos sode) visai nepastebėjo (pvz., *The New York Times Book Review*, 1993.IX.26).

Romanas, kaip ir *Sapnų rūmų* archyvai, aprėpia daugelį sluoksnių. Jis savaip užkalbina modernų Vakarų sapnininką Freud'ą teorijas apie sapnus ir pasamonę. („Būkit atsargūs su savo sapnais:

Iš monografijos „Adomas Varnas: gyvenimas ir kūryba“

ZITA ŽEMAITYTĖ

(Tęsinys iš praėjusio šeštadienio)

DVASIOS RAMYBĖS
BEIEŠKANT

„Nuo 1896 metų rudens iki 1900 metų sausio mokiausi Kauno kunigų seminarijoje“, rašo savo autobiografijoje Adomas Varnas. Kas paskatino jaunuolį mesti gimnaziją ir stoti studijuoti dvasinių mokslų? Savo atsiminimuose jis rašo: „Žinojau, kad seminariją baigęs, būsiu kunigu ar nebūsiu, bet bus užskaitytas gimnazijos kursas“ (47). Taigi, stodamas dar nebuvo tvirtai nusprendęs būti kunigu. Prisilėgtas nesėkmės Mintaujoje, jis ieškojo nusiramino, maištavo prieš gyvenimo monotonią, visuomenės sambūvio diktuojamas taisykles, kurias žmogus randa gimdamas ir kurioms turi paklusti. Jis atsisako savo pasirinkto kelio, kuriam pritarė ir tėvai ir renkas kitą, naują, dar nepažintą.

XIX a. Lietuvos ūkininkai savo sūnus skatino, dažnai ir verste vertė eiti į kunigus — mat, lengvesnė duona, ir baigus seminariją, nereikia iš savo krašto išvažiuoti. Adomo nei motina, nei patėvis stoti seminarijon neragino, atvirkščiai, norėjo, kad užbaigtų gimnaziją, bet, žinoma, ir neprieštaravo jo pasirinkimui: Turėti tarp savųjų kunigą — visai giminei garbė. Juk motinos brolis kunigas Pranciškus buvo visų pasididžiavimas.

Kauno kunigų seminarija, į kurią 1896 m. rudenį atvažiavo Adomas, buvo ta pati Žemaitių kunigų seminarija. 1867 metais (po 1863 m. sukilimo) caro valdžios perkelta iš Varnių į Kauną.

Seminarijoje dėstomoji kalba buvo lenkų, su administracija klierikai taip pat kalbėdavo lenkiškai. Varnas prisimena, kad kapelionas, dvasios tėvas labai rėmė ir skatino lenkiškumą. Todėl iš pradžių klierikai, tikri lietuviai, net pasak Varno, „save laikė lyg ir lenkais bajorais“, tarpusavyje kalbėdavosi lenkiškai.

Varnas taip pat buvo pasidavęs toms nuotakoms. Prisimena, kad jo geriausi draugai būvę tokie kaip Kuprevičius, t.y. tie, kurie laikė save „kilmingaisiais“. Su sąmoningais lietuviais, tokiais

kas bus, jei freudininkai užims valdžią?“ po karo perspėjo lenkų rašytojas Jerzy Lec). Analizuodamas Otomanų imperiją, autorius nušviečia ir 20 a. totalitarizmą. Quprilių „atminties skylė“ primena Čingizo Aitmatovo „man-kurtų“ likimą. Tačiau to universalaus romano šerdis yra už Lietuvą mažesnė ir skurdesnė Albanija.

J. Ž.

Adomas Varnas (1879-1979)

Bangose (Autoriaus ir jo žmonos portretas, 1912)

kaip Juozas Snapšys-Margalis (1877-1921), kuris jau tada rašė eilėraščius (jis yra populiaros dainos „Leiskit ir Tėvyne“ autorius), nors Mintaujos gimnazijoje ir buvo gavęs neblogą lietuviybės krikštą, Varnas nebendraves. Bet tautinio sąjūdžio idėjos vis labiau plito tarp seminarijos auklėtinių. Tarpusavy, savo kambariuose, artimesni draugai vis drąsiau prabildavo lietuviškai, dainuodavo lietuviškas dainas (48).

Taip Varnas pateko į lietuvišką aplinką. Nors lietuviška spauda dar tebebuvo uždrausta, bet Varno teigimu klierikai skaitė Motiejus Valančiaus, Simano Daukanto raštus, turėjo 1897 m. Dordpato (Tartu) studentų išleista hektografuota Kazimiero Jauniaus *Lietuvių kalbos gramatika* ir iš jos mokėsi (48). Lietuvių kalba pats Jaunius ir dėstė (nuo 1880 m. buvo seminarijos lietuvių ir lotynų kalbų profesorius). Per savo paskaitas Jaunius taip įsijausdavęs, kad pamiršdavęs ir save ir klausytojus, pasinerdavęs į abstraktius išvedžiojimus, ne visada jaunoms galvoms suprantamus. Nepaisant to, jis žavėjęs klausytojus savo iškalba, minčių tematika, vaizduojančių Lietuvos kunigaikštius Algirdą, Kęstutį, Vytautą. Didelį įspūdį darė Kauno katedros interjeras su dainuojančių lietuviškas dainas.

Seminarijoje buvo stiprus choras, vadovaujamas Juozo Naujalo, kuris supažindino klierikus su grigaliniu giedojimu, bažnytine polifonija. Reikia manyti, kad Varnas buvo uolus choristas, nes turėjo gerą klausą ir visą gyvenimą mėgo muziką, dainas.

Ar surado trokštamą dvasios ramybę, apsilvilkęs klieriko rūbais? „Pradžią buvo man labai įdomi, nuotaikinga. Šventa ramybė ir tiek. Bažnyčioje pamokslų klausydamas ... buvau visiškai patenkintas seminarijos gyvenimu“ (52). Antraisiais studijų metais ta idiliška nuotaika išsisklaidė: „Man pasirodė, kad seminarijoje visiškai toks pat pasaulis, tos pačios intrigos ... t.y. vienas kitam basilius kaišioja, vienas kitam pavydi. Visiškai ne toji nuotaika, apie kurią aš svajočiau...“ (52).

Klierikas Adomas pradėjo labiau įsiklausyti į savo vidinį pasaulį, kuriame ruseno tas žodžiais nenusakomas, neužgesinamas, nesuprantamas nerimas. Vis stipriau jautė kasdieną apėję rutiną, vis aiškiau suvokė, kad religinis auklėjimas tarp seminarijos sienų nenumaldė dvasios alkio, kuris vertė jį blaškytis, mesti nebaigtą gimnaziją, ryžtis be tikro pašaukimo išbandyti kietos dvasininko pareigos kelią. Klaida buvo ta, kad Varnas pirma įstojo į seminariją, ir tik po to tikėjosi rasti „pašaukimo užuomazgą“.

Seminarijoje Varnui paaiškėjo, kad kunigo kelias — ne jam skirtas. Netikėtai pajuto potraukį dailei. Mėgo sėdėti bibliotekoje, vartyti iliustruotus žurnalus — dažniausiai tai būdavo lenkiškas savimohės brendimo. Tuo metu seminarijoje, jau veikė lietuvių tautinės kuopelės, kurios daugiausia rūpinosi lietuvių kalbos ir literatūros ugdymu. Varnas joms prijautė, bet nepriklausė, kaip sako — „nebuvo pakviestas“. Bet ir jis prisijungdavęs prie dainuojančių lietuviškas dainas.

tūros su šviesos efektų išryškintomis barokizuotų rūbų klostėmis, daug minčių sukeldavo Mykolo Andriolio didingos drobės „Stebuklinga žūklė“, „Mykolas Arkangelas“, „Aprėikimas“. Visa tai stebint, jam kildavo daug klausimų, kurių nesugebėjo išspręsti. Šventųjų rūbai, veidai jam atrodė neįprastai deformuoti; jis norėjęs išsiaiškinti, kodėl taip yra, bet neturėjęs su kuo pasikalbėti, o draugai klierikai, užklausus, ką jie mano apie tai, atsakydavo: „A, čia ne mūsų dalykas, spjauk į tai“ (50). Tarp kurso draugu jaunuolis jautėsi kaip dvasinės vienatvės saloje.

Niekieno neskatinamas, Adomas pradėjo piešti. Gimnazijoje iš piešimo turėdavo penketą, bet rimtai piešimu nebuvo susidomėjęs. Dabar, kad galėtų atsidėti naujai atsiskleidusiam polinkiui ir surastų tam laiko, jaunasis klierikas turėjo gudrauti. Apsimetęs nesveikuojąs, eidavo į savo kambarį ir piešdavo, arba ta pačia dingtimi grįžęs į kambarį, pamiegodavo, o piešdavo užsides lėmpelę naktimis. Dažniausiai kopijuodavo Mykolo Andriolio iliustracijas Lietuvos istorijos temomis. Jas dovanodavo draugams, kuriems labai patikdavo jo piešiniai. Varno polinkį dailei, matyt, pastebėjo ne tik studijų draugai, bet ir profesūra. Adomo Jakšto prašymu, iš fotografijos nupiešęs vyskupo Giedraičio portretą, Varnas lyg ir oficialiai buvo pripažintas seminarijos dailininku (49). Bet norėdamas daugiau atsidėti savo pašaukimui, vis tiek turėjo slapstyti, nuvogdamas valandas nuo kitų užsiėmimų, paskaitų, kurios liovėsi jį dominuosios. Artimiaus pasikalbėdavo su būsimu dailėtyrininku ir dailininku Ignu Šlapeliu (1881-1955), kuris, žinodamas, kad Varnas piešia, ieškojo jo draugystės.

„Aš gyvenau ne tiek dienomis, kiek naktimis. Žinoma, ir trečią kursą perėjau labai sunkiai, bet

vis tik baigiau. Visus mokslus išėjau, tik egzaminų nelaikiau. Prieš Kalėdas buvau susirgęs ir nutariau išstoti iš seminarijos“

Baigęs tris kunigų seminarijos kursus, kitą rudenį Varnas į seminariją negrįžo. Tai nebuvo impulsyvus ar neapgalvotas veiksmas. Susiformavo savitas požiūris į religiją, į santykį su Dievu. Jam atrodė, kad žmogus turi pats pelnytis Dievo malonę, kad bažnyčia ne visada einanti ta vaga, kurią skelbia evangelija. „Nepamečiau tikėjimo Dievu, bet supratau — ne man būti apaštalu“ (60). Jau gilioje senatvėje jis apibūdino savo maištingą charakterį: „Konfliktas su pačiu savimi — tai mano gyvenime būdas“ (56). „Aš ieškojau, ir niekuomet neslėpiau nuo visuomenės savo ieškojimų ir visada kritiškai žiūrėdavau į savo elgesį“ (56).

Tėvai, žinoma, buvo nelabai patenkinti, kad sūnus vėl keičia pasirinkimą, atsisako būti kunigu. Jų parama nutrūko. Šiek tiek padėdavo dėdė kunigas Pranciškus, klebonavęs Latvijoje, mažoje parapijoje prie Baltijos, matyti, atlaidžiai žiūrėjęs į savo giminaičio poelgį ir jo nesmerkęs. Pas jį Adomas atostogavo tą lemtingą vasarą, kai išstojo iš kunigų seminarijos. Vis labiau jį traukė daile. „Buvu nusistatymas išvažiuoti į Petrapiilį ir tą bandomą atlikti“ (60).

Seminarijoje praleisti metai neprėjo be ženklo, kaip ir bet kuri patirtis, formuojanti pasaulėjautą. Varnas ne tik išmoko lotynų kalbos; ugdė uždaras gyvenimo būdas, skatinęs medituoti, gilintis į save; daug žinių davė ir plėtė akiraty perskaitytos knygos, čia paaiškėjo, kas gi visus tuos metus nedavė jam ramybės: tai buvo prigimties balsas, veržiamasis išreikšti save.

PETERBURGO MENO MOKYKLOSE

Adomas, nors buvo gana impulsyvus ir staigus, tačiau svarbius sprendimus brandindavo pamazų; pasamoneje gimęs intuityvus nepasitenkinimas esama būseną, virsdavo racionalių apmąstymų, kaip iš tos padėties rasti išeitį. Taip subrendo ir sprendimas palikti seminariją. Matyt, jau buvo girdėjęs apie įvairias dailės mokyklas Peterburge. Tad nepuolė į visišką nežinią, kur tektų beprasmiškai leisti laiką ieškant kranto, į kurį galėtų išplaukti. Jis nutarė važiuoti studijuoti dailės į Peterburgą. Buvę gavęs barono A. L. Štiglico techninio piešimo, braižybos ir lipdybos mokyklos studento V. Dragūno adresą; 1900 m. žiemą tiesiai pas jį ir nuvažiavo.

Peterburge nuo XIX a. pabaigos buvo nemaža lietuvių bendruomenė. Cero valdžiai uždarius Vilniaus universitetą (1832), kai iš Vilniaus į Peterburgą buvo perkelta katalikų dvasinė akademija (1842), o su ja persikėlė ir profesūra, Vilniaus, Seinų, Kauno kunigų seminarijos siuntė į Peterburgą dvasinę akademią savo gabesnius auklėtinius. Įvairiu laiku joje mokėsi Antanas Baranauškas, Adomas Jakštas, Kazimieras Jaunius, Klemonsas Kairys, Maironis, Vincas Mykolaitis-Putinas. XIX a. pabaigoje — XX a. pradžioje Peterburgo aukštosiose mokyklo-

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Sapnų rūmai — romanas apie tautinę tapatybę ir tarnybą imperijai • Iš monografijos „Adomas Varnas: gyvenimas ir kūryba“ • Roberto Danio eilėraščiai • Richardas Wagneris Karaliaučiuje • Maisto gamybos ir jo apdorojimo problemos Lietuvoje • Žibuntas Mikšys: ex collectione Algimantas Kelertas • Knyga apie Juzefą Pilsudskį: legenda ir atsiliepimai • Nauji leidiniai

Adomas Varnas

(Atkelta iš 1 psl.)

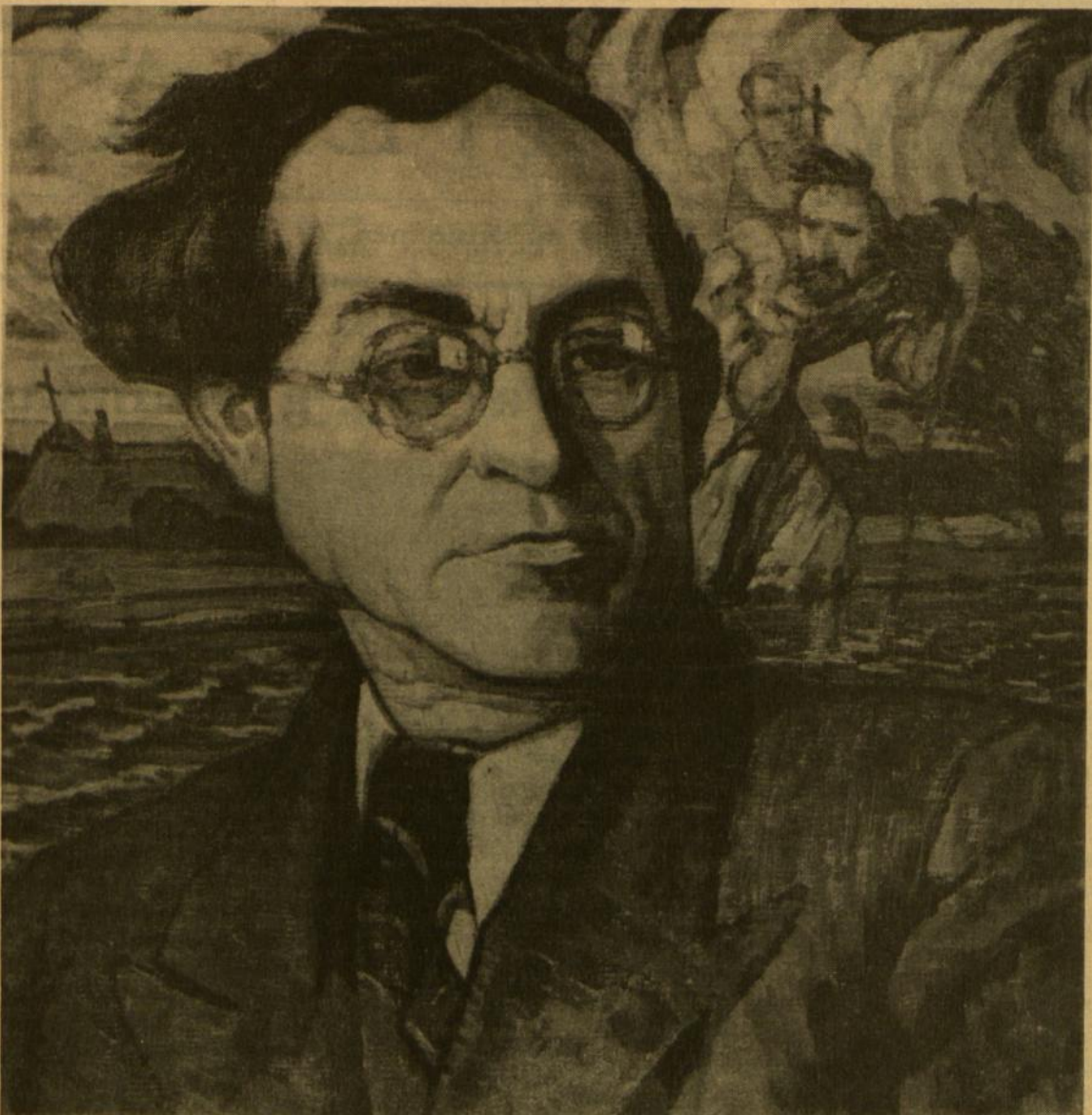
se studijavo apie 100 lietuvių studentų. Nuo 1850 m. čia dirbo Simonas Daukantas, čia buvo išspausdinta jo veikalų.

Nuo 1850 m. Peterburgo Viešojoje bibliotekoje dirbo etnografas ir bibliografas Silvestras Baltramaitis (1841-1918), čia šiame mieste tautodailininkas Antanas Juška išleido rinkinį *Lietuvių liaudies dainos* (1867), Peterburgo MA 1883 m. išleido Juškos rinkinį *Lietuviškos svotbinės dainos*. Peterburge 1870-1874 m. studijavo Petras Vileišis rūpinęsis uždraustos lietuviškos spaudos atgavimu. XIX a. pabaigoje padidėjo gyva emigracija iš Lietuvos kaimų: daug lietuvių atsidūrė Peterburge po sunkių nederliaus metų (1867-1868), kiti, atitarnavę caro kariuomenėje ir pasilikę ten gyventi, kviėtis gimines, pažįstamus; nemažai Lietuvos kaimo žmonių dirbo Peterburgo gamyklose, tapo amatininkais — staliais, siuvėjais, batsiuviais. Kūrėsi lietuvių organizacijos. Rusijos imperijos didysis šiaurės miestas tapo ir lietuvių kultūros centru. 1892-1918 m. veikė Silvestro Baltramaičio, Adomo Dambrausko-Adomo Jakšto, Jono Mačiūlio-Maironio ir kitų įkurta „Petrapilio labdarinčioji lietuvių ir žemaičių draugija“, 1910-1917 m. Savitarpio pagalbos, 1904-1918 m. — mažturčių draugijos. Jos turėjo savo bibliotekas, steigė lietuviškas mokyklas, rengė vakarus, koncertus. Lietuvių chorais uoliai rūpinosi Peterburgo konservatorijos studentas Mikas Petrauskas (1873-1937), 1903 metais pastatęs savo sukurta operetę „Malūnininkas ir kaiminkrėtys“. Sv. Kotrynos bažnyčios vargonininkas Česlovas Sasnauskas (1867-1916), vėliau Juozas Zauka (1862-1943), kuris ne tik suorganizavo lietuvišką chorą, bet rengė vaidinimus, juos režisavo, pats vaidino. Jis geriausiai išliko Adomo Varno atmintyje.

Pusmetį Adomą priglobė savo kambarėlyje Dragūnas.

„Aš negalėjau iš karto į Štigelio mokyklą įstoti, kadangi mano pasirošimas dar buvo labai menkas. Kopijavau šiokias tokias iliustracijas. Iš gamtos nieko nebuvau daręs, net geometrinių figūrų nepažinojau“ (61). Iš draugo gavęs informaciją apie kitas mokyklas, jis įstojo į Dailei skatinti draugijos vakarines klases. Klasės buvo pritaikytos dirbantiems, turintiems potraukį ir dailės gabumų žmonėms, todėl pamokos vykdavo po pietų nuo trečios iki šeštos valandos. Čia buvo pradedama nuo dailės abėcėlės, piešiamos geometrinės figūros, supažindinama su perspektyvos dėsniais. Klasės lankė jaunimas, norintis stoti į aukštesniąsias mokyklas, lankė ir dailę mėgstantys valdininkai. Vėliau čia mokėsi ir Adomo bičiulis, žymusis muziejininkas Paulius Galaunė. 1909-1916 m. su pertraukomis jas lankė ir Petras Rimša. Adomas klases lankė pusę metų, išeidamas, kaip jis sako, trijų skyrių kursą. Piešimas jam sekėsi, jau turėjo šiokią tokią praktiką, kurią buvo įgijęs kopijuodamas seminarijoje Andriolio paveikslų reprodukcijas. „Tas piešimas galbūt ypatingai atsiliepė į mano tolimesnį darbą, kadangi pats esu tos rūšies žmogus, kuris mėgsta viską daryti tiksliai, ar norėtų taip daryti, bet gal nedarė“ (186). Jis sutikęs mokytojus, kurie tikina, kad išmokęs gerai piešti, mokės gerai tapyti. „Aš visa gyvenimą tuo vadovavausi“ (Ten pat). Tai patvirtina ir jo darbai — jo tapyboje dažnai dominuoja piešinys.

Lankydamas Dailei skatinti draugijos vakarines klases, Varnas tuščiai neleido laisvo nuo užsiėmimų laiko. Priešpiečius praleisdamo viešojoje bibliotekoje,

Adomas Varnas

skaitydamas klasikinę literatūrą, „pradedant Šekspyru, baigiant Goethe ir Šileriu (...) Toji biblioteka buvo mano didžiausia atrakcija ... išsirašinėčiau, dariau daug ištraukų, stengiausi jas grumuluoti, suprasti atrastų minčių reikšmes, jas pritaikyti gyvenimui“ (61). Naujai atsivėrę mintys pasauliai veikė jaunuolio mąstysena, mokė filosofiskai žiūrėti į pasaulio reiškinius; tai praverė ne vieną sunkią gyvenimo akimirką, kurią, kaip ir džiaugsmo, jo ilgas gyvenimas nestokojo. Keletą mėnesių palankės Piešimo klases, tų pat 1900 m. žiemą Varnas pradėjo mokyti A. L. Štigelio techninio piešimo, braižybos ir lipdybos mokykloje. Ji ruošė piešimo ir taikomojo dekoratyvinio meno dėstytojus aukštesniosioms meno mokykloms; Štigelio mokykloje Varnas išėjo, kaip jis pats yra sakęs, visus tenai dėstomus tiek teorinius, tiek praktinius dalykus. Iš teorijos buvo dėstoma meno istorija, geometrija, perspektyva. Praktiniai užsiėmimai apsiribodavo braižyba ir gipso figūrų piešimu anglimi. Ši technika leido lengvai išgauti formų apimtis, spręsti šviesos ir šešėlių problemą. Mokyklos privalumas buvo tas, kad baigusieji įgydavo specialybę, o gabiesiems, norintiems toliau tobulintis, iš Štigelio fondo buvo skiriama stipendija, su kuria galėjo važiuoti metams semtis žinių į užsienį. Vėliau Štigelio mokykloje mokėsi ir kiti žymūs mūsų dailininkai: Kajetonas Sklerius ją baigė 1913 metais, Adomas Galdikas — 1917 metais, Vladas Didžiokas studijavo 1910-1916 metais.

Mokydamasis Štigelio mokykloje, Adomas gyveno kartu su Kazimieru Būga (1879-1924), būsimuoju žymiu lietuviu kalbininku, Kazanės gatvėje. Kiek vėliau prie jų prisijungė Augustinas Voldemaras (1883-1942). Visi trys buvo išsinuomoję nemažą kambarį. Būga buvo baigęs progimnaziją prie Šv. Kotrynos bažnyčios, nuo 1899 m. dirbo Meteorologijos stotyje ir buvo įsijungęs į Peterburgo lietuvių visuomeninę veiklą, buvo Savitarpinės pagalbos draugijos valdybos narys, su kitais leido hektografuotą lietuvišką laikraštėlį „Žiburyš“, Braškučio, Dausinio, Vytiečio slapyvardžiais rašė į lietuviškus laikraščius *Tėvynės sargą*, *Varpą*, *Naujienas*, *Dirvą*, *Žinyčią*. Voldemaras į Peterburgą atvyko beveik tuo pačiu laiku kaip ir Adomas, te-

baigęs tik 2 metų Švenčionių apskrities mokyklą. Peterburge jis susipažino su lietuvių jaunimo globėju Eduardu Volteriu (1856-1941). Tai buvo žymus mokslininkas-kalbininkas, baltistas, etnografas, literatūros istorikas. Tuo pat metu dėstęs Peterburgo universitete ir dirbęs Mokslų akademijos bibliotekoje. Jo paskatintas Voldemaras per metus pasiruošė iš gimnazijos keturių metų kurso ir išlaikė egzaminus į įsteigtos Volterio suaugusiųjų mokyklos penktąją klasę. Lotynų kalbos jam padėjo mokyti Adomas Varnas. Voldemaras stebino draugus mokytojus puikia atmintimi. Per vasaros atostogas pasirošęs ir likusių klasių kursą jis eksternu išlaikė abiturso egzaminus. Turėjo gerą iškalbą, ir improvizatorius buvęs neblogas.

Netrukus Adomas, kaip ir daugelis Peterburge mokslus ėjusių jaunuolių, įsitraukė į lietuvišką veiklą. Su Būga ir Voldemaru jis dalyvavo Zaukos vadovaujame lietuvių vaidintojų būrelyje. Zauka tuo metu buvo Šv. Kotrynos bažnyčios zakristijonas, gyveno parapijos namų pusrūsyje, ten vykdavo ir repeticijas. Nepakeičiamas vaidinimų sufleris būdavo K. Būga. „Jo darbas buvo itin svarus. Jis buvo ne tik sufleris, bet mokė mus gerai kirčiuoti ir taisyklingai ištarti žodžius“ (65).

„Salės, kuriose mes vaidindavome, būdavo pilnos“ — prisimena Varnas. Vaidinimai nebūdavo dažni — labdarių draugija statydavusi veikalą du kartus per metus, kitos draugijos rečiau: jeigu viena draugija su veikalu pasirodydavusi rudenį, tai kita — pavasarį. Publika dažniausiai būdavusi ta pati. Artistai daugiau sia būdavo studentai, kanceliarijų darbuotojai, paprasti valdininkai. Kai vakaruose pradėjo dalyvauti ir Sasnauskas, vėliau Zaukos vadovaujami chorai, publikos dar labiau pagausėjo.

Tie vakarai visam gyvenimui liko Varno atmintyje, kaip dvios stiprybės teikiantys vienminčių susibūrimai. 1901 metų rudenį surengtas Mažturčių draugijos vakaras, kuriame jis mintinai padeklamavo visą „Anykščių šilėli“. Išmoko jį skaityti ne iš kokio kirčiuoto teksto, bet tam pačiam Kazimierui Būgai padedant per repeticijas. „Tačiau kai scenoje išbambinau visą „Šilėli“ nuo a iki z be suflerio pagalbos ir gerokai suprakaitavęs iš už kulisų grįžau į salę, netikėtai

pasitaikiusi laisvą kėdę pirmoje eilėje buvo šalia ... kunigo Jaučiaus. Pasakęs man bendrą komplimentą apie girdėtą mano deklamavimą, atkreipė dėmesį į kai kurių žodžių klaidingą kirčiavimą. Aš kirčiavęs neteisingai, sakydamas kalnai, o reikia dėti tvirtapradę priegaide ir tarti kalnai kelmuoti. Aš jam labai padėkojau; paskui dar išsineikėjau, turėdamas apie ką pakalbėti, sakiau, kad mes seminarijoje jo lietuvių kalbos gramatiką nagrinėjome, mokėmės...“ (65).

Jaunystės susitikimai su žymiaisiais kalbininkais Jauniūmi, Būga nepraėjo be pėdsakų — visą gyvenimą Varnas domėjosi kalbos dalykais, kūrė techniką reikalingus žodžius, sudarė 40 tūkstančių kortelių pavardžių kartoteką.

1971 m. Varnas rašė: „Turiu nebaigtą tvarkyti lietuviškų pavardžių kartoteką, kurioje surinkta apie 40000 kortelių. Norėčiau ją paruošti ne tik alfabetine tvarka, bet ir pagal

pavardžių galūnes, pvz. — eika: Domeika, Juodeika, Lideika, Pruseika, Sodeika ir pan. Ši medžiaga lingvistams gali būti įdomi ir kitokiais požiūriais.“ (Šiuo metu kartotekos pargabenimu iš Čikagos į Mokslų akademijos Lietuvių kalbos institutą rūpinasi Lituanistikos tyrimų ir studijų centro direktorius Jonas Račkauskas). Pats Jablonskis Varnui vėliau yra sakęs: tu turi žodžiui uoslę...

Trijulė sudarė linksmą kompaniją. Varnas prisimena, kad Voldemaras mėgdavęs pasakoti anekdotus, juokauti. Anekdotų jo galvoje buvusi „gyva pekla“ Bet jis nemokėjęs jų gerai pasakoti: kartais išeidavę net užgauliai, klausytojai ne visuomet jo pasakojimus suprasdavę kaip juokus (65). Vidurnaktį, grįždami iš repeticijų ar susirinkimo, linksmieji vaidintojai kartais pagasdindavo ne vietoje su karietomis sustojusius vežikus, suvaidindami „inspektorių“ — tokiu išdaigu vadas buvęs Adomas.

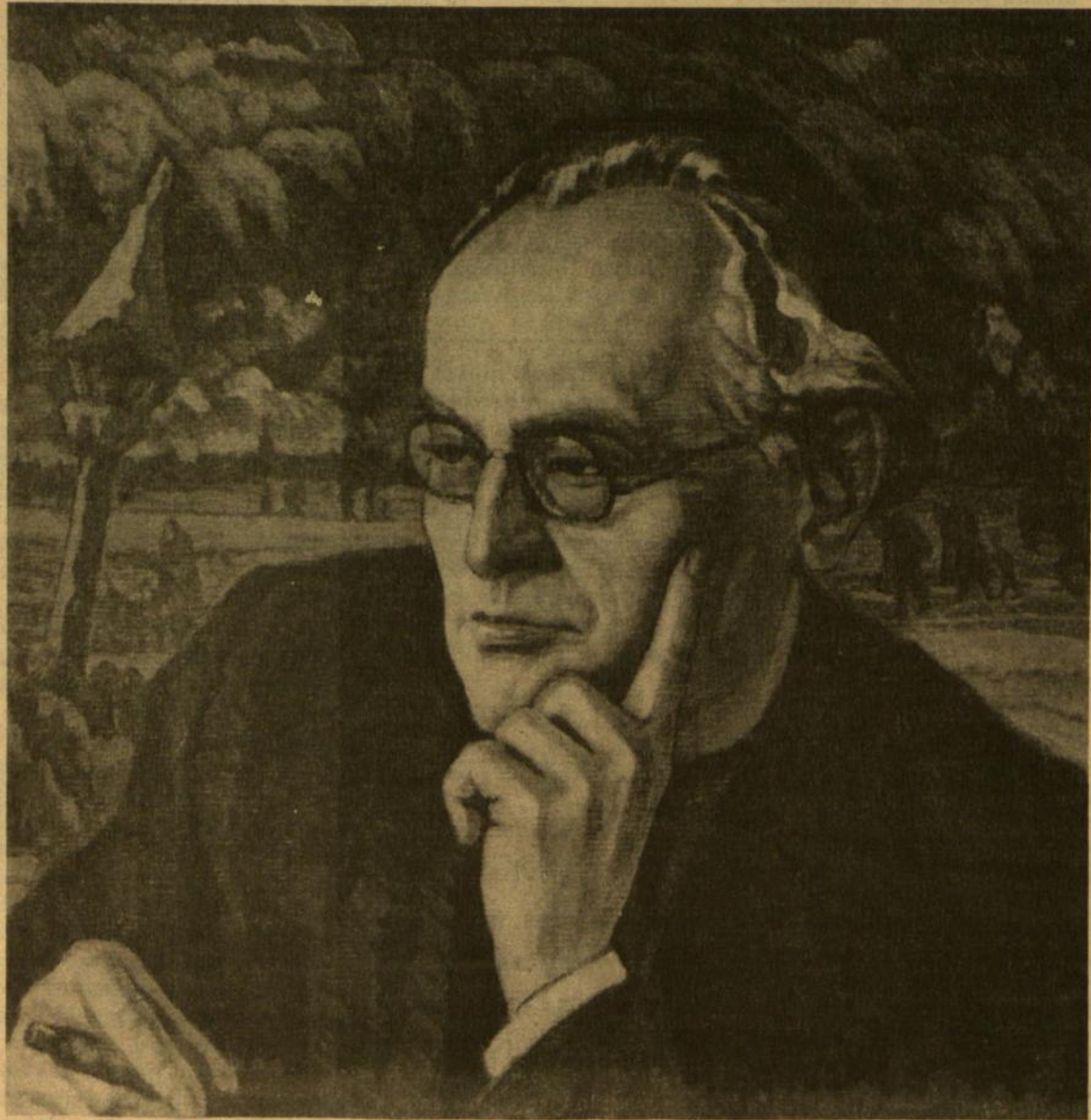
Per lietuviškus vakarus užsiėmėgdavo platesnės pažintys su lietuviškosios bendruomenės nariais. Atsirasdavo tokių, kurie tapdavo lyg ir jaunimo globėjais. Vienas jų buvo ir Andrius Kuraitis, didelės valgyklos savininkas, nešykštėjęs lietuviukams vaišių. Kuraitis buvęs didelis patriotas, jau tais laikais pranašavęs tėvynei greitą laisvės atgavimą. Jo šeimoje augo trys dukros gimnazistės. Susipažinę lietuviškuose vakaruose, jaunuoliai buvo pakviesti lankytis ir namuose. Ten savaitgaliais ir traukdavę visas trejetas, jaukiai praleisdavę laiką, ir būdavo pavaišinami sočia vakariene. Čia Varnas susipažino su Miku Petrausku, kuris nuo 1901 m. studijavo Petrogrado konservatorijoje; vėliau vyresnioji Kuraitytė Stasė ištėkėjo už Miko Petrausko, o jaunesnioji Marija tapo Adomo Varno žmona. Kuraičių namuose Adomas Varnas susipažino ir su Eduardu Volteriu. Jis buvęs nepaprastai nuoširdus žmogus, mėgęs su jaunimu bendrauti. Trys draugai Varnas, Būga ir Voldemaras, juokais pasivadinę „padėgėliais“, 1901-1902 m., kaip prisimena Varnas, dažnai šeštadieniais lankydavęsi Volterio namuose. „Tą dieną, kai mes turėjome laimės vakaroti pas Volterius, profesorius jau iš pat ryto vilkdavo iš turgaus didelę lydeką, kurią ponias Volterienė mokėdavo labai gardžiai paruošti“ (63). Iš Varno Volteris yra

užrašęs joniškietišką pasaką apie tris brolius — Kalnavertį, Miškavertį ir Meškamušį. „Paskui toji pasaka buvo atspausdinta chrestomatijoje kaip Joniškio tarmės iliustracija“ — prisimena Varnas (63).

Pasiilgęs gimtinių dūmo Varnas aplankydavo ir „savo joniškėčius“, to meto Peterburgo darbininkų Šukių, Čyžų, Mačerskių šeimas.

Grįžęs iš Peterburgo vasaros atostogų į Joniškį, Adomas lankydavosi pas savo giminaitį Stanislovą Gosą, gyvenusį Medvilionyse. Gosų šeimoje buvo keli liberalių pažiūrų visuomenės veikėjai.⁹ Stanislovo Gosų dvare Medvilionyse jau 1900 m. įvyko slaptas lietuviškas vakaras, buvo suvaidinta komedija „Velnias spąstuose“. Vasaros metu, kai ten susiburdavo studentų vieningieji iš Maskvos, Peterburgo, Mintaujos, vykdavo savotiški lietuvių inteligentijos suvažiavimai. Vieną vasarą, — Varno atminimui tai galėjo būti 1902 m., — ir jis dalyvavęs tokia „suvažiavime“: buvę skaitomos paskaitos, vyko diskusijos. Tada Varnas susipažino su Povilu Višinskiu (1875-1906), su kuriuo paskiajam keitėsi laiškais, Varnas jam siųsdavo savo sukurtais atvirutes, kurias Višinskis panaudodavo spaudoje. Ten pat Varnas susipažino su publicistu, visuomenės veikėju, istoriku Stasiu Matulaičiu (1866-1956). Julija Janulaityte (1882-1978), vėliau ištėkėjusia už Jono Biliūno, ir kitais lietuvių veikėjais, pasiryžusiais bet kokiomis sąlygomis dirbti savo kraštui. Tų susibūrimų tikslas buvo ugdyti lietuvišką samonę. Apie nepriklausomybę dar tuomet nebuvus kalbama, tik apie intensyvių kultūrišką augimą.¹⁰ Tai paliko pėdsaką jaunojo Varno samonėje, skatino neapsiriboti buitės rūpestiais, o siekti aukštesnių tikslų, platesnių horizontų, siėti savo gyvenimą su pavergtos tautos reikalais, veikti, darbuotis jos labui. Jis prisipažįsta, kad tos diskusijos, tie nuomonių pasikeitimai „žadino kažką, kas lyg manyje jau būtų buvę, tik reikėjo pajudinti“.¹¹

1902 metų vasarą Adomas Varnas apsilankė Joniškyje: „Su tėvais buvau šiek tiek susigerinęs po seminarijos konfliktų“ (67). Tais metais buvo daroma 1901 m. pastatytos naujosios Joniškio bažnyčios vidaus apdaila, bažnyčia dekoravo dailininkai iš Varšuvos. Tai gal kokį mėnesį ir aš dirbau prie sieninių paveikslų.

Adomas Varnas

Poeto Fausto Kiršos portretas, 1947.

Man teko ir dažus paruošti, ir kokią plotmę aliejiniais dažais užtepti ... prisidėti su teptuku, nors aš tą teptuką dar nemokėjau laikyti (67).

Gavęs iš patėvio 80 rublių, namiškių išlydėtas, Varnas dilynau išvažiavo į Tauragę, nusprendęs pasiekti Vokietiją, o per ją ir Krokuva. Laimingai atsidūręs Lauksargiuose, užėjęs į aludę dviem prie jo stalo prisėdusiems vyrukams nuoširdžiai pasipasakojo, kad neturįs paso, o norįs pasiekti Krokuva. Jo nuomone, tai buvo šnipeliai, nes perėjus sieną, ji sulaukė vokiečių žandarai, uždarę į kalėjimą, po paros perdavę rusų pasieniečiams. Šie, kyšio sušvelninti, pasiuntė Varną namo, paskyrė jam palydovą, kuris turėjęs jį nuvežti į Šiaulius. Kai šis naktį užmigo Žemių stotyje, prieš Kėdainius, Varnas pabėgo iš traukinio, palydovo rankose liko paskutinis dokumentas-metrikai. Pėsčias vakare Varnas pasiekė Šetą, kur vikaravo seminarijos mokslo draugas Bronius Zelionka. Draugas ištisė pagalbos ranką. „Teko eiti per balas, buvau apsisąkęs, o ir ūsiukus buvau užsiauginęs, tai pamanė, kad esu koks žulikelis, nenorėjo iš karto tamsoje įsileisti“.¹² Tą patį vakarą nusiskutęs ūsus, rytą apsilvilkęs draugo duota sutana ir apsiaustu, taigi persirengęs kunigu ir gavęs 25 rublius, su vežiku išvažiavau į Panevėžį, o iš ten — į Oriolo guberniją, mažą Livnyj miestelį, kur gyveno ir dirbo Štigelio mokyklos draugas dailininkas S. A. Aleksandrovskis. Atsidūrė Rusijos gilumoje be dokumentų ir be pinigų. Besisvečiuojant trečią dieną miestelio žandarai susidomėjo nematytu atvykėliu: „Aš tuomet, kad ir blogiausioje situacijoje nebuvau linkęs nusiminti ... Jei, sakau, yra pavojus ir mus gali mušti, tai muškim pirmieji“ (71).

Jau vien jo pabėgimas iš Lietuvos, nevenigiant nuotykių, rodo pramuštgalvišką ir romantišką Varno prigimtį. Renesanso laikais jis, ko gero, būtų švaistęsis „aštriuoju kardu“ ne prasciau už Benvenutą Čelinį. Varnui šovė galvon, kaip N. Gogolio „Revizoriaus“ herojų, vizituoti miesto įžymybes ir tuo nukreipti nuo savo personas įtarimą. Pasisamdęs už skolintus 5 rublius vežiką, jis draugo lydimas aplankė žymesnius miesto valdininkus. „Oficialiai jiems sakydavau, kad esu Kauno kunigų seminarijos auklėtinis, susirgau vidurių liga, ir man patarta važiuoti į mineralinių vandenų kurortus. Ant rytojaus mes susilaukėme kuo ramiausiai nuteikiančių gandų, kad viskas tvarkoje, kad aš esąs geras žmogus, linksmas...“ (72-73). Draugas suruošė pas save vakaronę su šokiais ir vaišėmis. Po daugelio metų tą istoriją prisiminė ne tik Varnas, bet ir Aleksandrovskis, Paryžiuje papasakojęs ją Ignui Šlapeliui. „Kunigėlis“ greit įgijęs visu simpatiją, pasirodęs linksmas, gerai šokąs, keletas rusaičių jį net įsimylėjo.¹³ Pasisvečiavęs savaitę, gavęs iš draugo brolio, mokytojų seminarijos dėstytojo, 25 rublius ir pasą, Varnas vėl leidos į kelionę, turėdamas tikslą pasiekti Krokuva. Ir toliau jis neišvengia kurjoziškų istorijų, į kurias dėl savo temperamento ir fantazijos neretai pakliūva. Taip buvo ir kelionėje į Krokuva. Traukinyje barzdoti rusai atkreipė dėmesį į glotniai nusiskutusi, ilgų apsiaustu bendrakeleivį: ėmė klausinėti kur keliaujas. Ir pradėjo Varno vaizduotė veikti. Jis sukuria ištisą istoriją, kad esąs Kalugos gubernijos dvirinkas, baigęs Olandijoje agronomiją, o dabar vyksta į Varšuvą pagilinti žinių, mat turįs stambią kalakutų fermą. Įsismaginęs pasigyrė, jog išauginąs iki 80 svarų sveriančius kalakutus. „Paskui pats nusigandau, kad nepagalvojau: 80 svarų kalakutas — tai jau geras veršis... Jėzus

(Nukelta į 3 psl.)

Adomas Varnas

Colorado kalnai.

Richardas Wagneris Karaliaučiuje

Karaliaučius, anksčiau buvęs svarbus Rytprūsių prekybos ir kultūros centras, per karą daug nukentėjo. Sovietams okupavus Rytprūsius, šis kraštas buvo paverstas karine zona, kuri ilgai turistams buvo uždara. Grįžkime į 19-tą amžių, kai Karaliaučiaus muzikinis gyvenimas turėjo daug įtakos vokiečių romantinei muzikai.

Karaliaučiaus Muzikinis teatras buvo pastatytas 1808 metais. Šis teatras nepasizymėjo ypatingais pastatymais: standartinis italų ir prancūzų repertuaras – Rossinio, Auberio, Cherubinio operos. Be to, labai populiarūs buvo Weberio „Laisvasis šaulys“ pastatymai. Meno vadovai Karaliaučiuje pabūdavo po dvejus metus ir iškeldavo kitur.

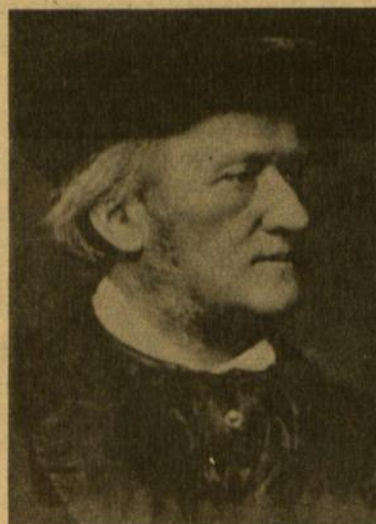
Tuo tarpu Magdeburge operos direktorium buvo Richardas Wagneris, kuris savo pastangomis pakėlė to teatro meninį lygį. Jam buvo sunku verstis, nes teatro savininkai mažai atlygindavo artistams, ir Wagneris skolinosi pinigų pragyvenimui. 1835 metais solistė Wilhelmina Planer laimėjo Magdeburgo dainavimo konkurse premiją, po kurios jai buvo siūloma dainuoti įvairiuose teatrose. Muzikas Richardas Wagneris buvo sužavėtas ir susipažino su ja. Kai Wilhelmina buvo angažuota dainuoti Karaliaučiuje, Wagneris sekė paskui ją, norėdamas ten gauti „kapelmeisterio“ poziciją. Wagneris susidraugavo su įtakingu Abrahamu Moelleriu, kuris turėjo ryšius su Karaliaučiaus teatro direktorium Louisu Schuberth'u. 1836 metais Wagneriui pavyko būti paskirtam Karaliaučiaus teatro direktorium. Jis vedė Wilhelminą Planer, bet kitą rytą buvo pašauktas į magistratą atsakyti į savo Magdeburgo kreditorių reikalavimus.

Būdamas Karaliaučiuje, Wagneris parašė uvertiūrą tema „Valdyk, Britannia“ ir muziką J. Springerio istorinei dramai „Die letzte Heidenverschworung in Preussen“. Jo operinės kompozicijos buvo tik „Die Feen“ ir „Das Liebesverbot“, abi panašios į italų operas. Daug kliūčių jam sudarė Magdeburgo kreditoriai, neduodami jam ramybės, ir jis visokiomis priemonėmis bandė jų išvengti. Ryga tuo metu buvo Rusijos valdžioje, ir geografiškai buvo paranki vieta Wagneriui pasislėpti. 1837 metais Wagneris persikėlė į Rygą, kur jis tapo Vokiečių teatro direktorium iki 1839 metų. Būdamas Rygoje, jis parašė savo romantinę operą „Rienzi“. Jo žmona tuo tarpu buvo išsikėlusį pas savo tėvus į Dreždą. Po kiek laiko ji sugrįžo pas savo vyrą. Tačiau Wagneris pasigedo vakarų bendruomenės bei dinamikos, ir 1839 metais jie nusprendė persikelti į Prancūziją,

GEDIMINAS INDREIKA

slaptai peržengė Lietuvos-Rytprūsių sieną ir vėl sustojo Karaliaučiuje.

Liepos mėnesį mažas prekinis laivas „Thetis“ išplaukė iš Piliavos uosto, prie Karaliaučiaus, link Londono. Saugiai perplaukus Baltiją, audra užklupo Cattedago sasiauryje, kuris veda į Šiaurės jūrą. Laive buvo septynių asmenų įgula ir du keleiviai – Wagneris ir jo žmona. Jie susirgo jūros liga ir bailiai pasislėpė nuo vėtros mažoj kabinoj. Šitaip keliaujant, Wagneris buvo įkvėptas parašyti operą apie legendinį laivą. Tai buvo lyg kulminacinis taškas Wagnerio nesėkmingo, chaotiško gyvenimo per pastaruosius penkerius metus. Audros siautėjimas nešė laivą į Norvegijos krantus, ir Wagneris ant denio atsistojęs stebėjo, kaip kapitonas manevravo laivą per uolotą labirintą į ramesnius vandenius. Kai laivo įgula pradėjo dainuoti, laimingai pasiekus krantą, jis įdėmėjo melodiją. Pagal jų dainą jis parašė chorą „Steuerman, lass die Wacht“ operai „Skrajojantis Olandas“ (Die Fliegende Holländer). Pats operos turinys laisvai paimtas iš Heinės poemos „Skrajojantis Olandas“ buvo

Richardas Wagneris (1813-1883)

Karaliaučiaus Muzikinis teatras, 1808-1944.

Nuotrauka iš Deutsches Theatermuseum.

baigtas rašyti Paryžiuje, o premjera įvyko Dreždene 1843 metais. „Skrajojantis Olandas“ buvo ne tiek romantinė opera kaip „Rienzi“, bet žymiai originalesnė. „Olande“ susiliejo rečitatyvai su ariozais, ir kūrybiškai buvo Wagnerio antrojo etapo pradžia.

Kitas Karaliaučiuje gyvenęs kompozitorius buvo Otto Nicolai. Jo opera „Lustige Weiber von Windsor“ buvo ten sėkmingai pastatyta 1853 metais.

Karaliaučiaus Muzikinis teatras

Karaliaučiaus Muzikinis teatras buvo gražioje miesto aikštėje. Pastatas buvo masyvios konstrukcijos, portales atspindėjo romėnišką stilių. Architektas buvo Friedrich Gilly. 1936 metais Muzikinio teatro priangyje buvo atidengtas Richardo Wagnerio portretas, minint šimtmetį nuo jo buvimo Karaliaučiuje. 1944 metų rugpjūčio 27 d. Karaliaučius buvo Anglijos aviacijos lėktuvų bombarduotas. Pastatai, kurie dar buvo išlikę, buvo Rusijos aviacijos sunaikinti 1945 metais. Karaliaučiaus Muzikinis teatras nebuvo atstatytas, išlikę tik dokumentai Vokietijos archyvuose ir muziejuose. Pati Rytų Prūsijos teritorija, dabar vadinama „Niekieno žeme“, buvo tik nuniokota ir apleista, kad kur ne kur tik griuvėsiai primena joje buvusią civilizaciją.

ŠALTINIAI

1. Gause, F. Die Geschichte der Stadt Königsberg, 3 t. 1968. Koeln, Bohlau Verlag.
2. Osborne, Charles The Complete Operas of Richard Wagner, 1990. London. O'Mara Books Ltd.
3. Cooke, Deryck. Wagner Rides the Storm, bukletas prie plokštelės „The Flying Dutchman“ 1977. London Records.
4. Deutsches Theatermuseum. Muenchen, Vokietija.

Adomas Varnas

(Atkelta iš 2 psl.)

Marija, man plaukai atsistojo ant galvos, ką aš čia pliuropiu“ (72-73).

Lydimas nuotykių, jaunas Varnas: prieš patekdamas į Krokuvą, atsikrėdo į Varšuvą ir ten kuriam laikui „nutūpė“. Baigėsi jo nerūpestingasis jaunystės laikotarpis. Atėjo brandos metas, pilnas naujų išpūdžių, naujų rūpesčių, su kuriais jis visada buvo pasiryžęs kovoti ir nepasiduoti.

Peterburge praleisti dveji su puse metų neprėjo veltui. Štiglico mokykloje nebuvo dėstoma tapyba, bet joje Varnas gavo tvirtus piešimo pagrindus. Gal todėl jis visą gyvenimą vertino grafiškos linijos reikšmę. Plastiniame mene piešinį Varnas laikė vienu iš svarbių kūrinio komponentų, ne tik kuriančių formą, bet ir padedančių išryškinti po ją slypintį gilesnį turinį.

NUORODOS

- 8 A. Varno rankraštis. – Autorės fondas.
- 9 Maknys V. Lietuvių teatro raidos bruožai. – V., – 1972.
- 10 Maknys V. Lietuvių teatro raidos bruožai. V., – 1972.
- 11 A. Varno atsiminimai, rašyti jo paties. Be datos. – Lituanistikos tyrimų ir studijų centras. – Čikaga.
- 12 Juozas Prunskis. Simto metų gyvenimas. – Draugas – Čikaga, – 1978
- 13 I. Šlapelis. Adomas Varnas ir jo darbuotė. – Pradai ir žygiai. Kaunas, – 1926. – Nr. 8. – P. 189.

KAZIO VARNELIO LOBIAI PERKELIAM I VILNIŲ

Vilniaus savivaldybė neatlygintinai 99 metams perdavė du pastatus Senamiestyje profesoriui ir dailininkui Kazii Varneliui. Didžiosios gatvės pastatuose bus įsteigtas pirmas Lietuvoje privatus muziejus. Į šį muziejų iš JAV bus atgabenta Kazio Varnelio kolekcija – lituanistinė ir nelituanistinė biblioteka – daugiau kaip 7000 tomų, dailės kūrinių, žemėlapių, baldai, apie du šimtus paties profesoriaus darbų. (AGEP)

GRAŽINOS DIDELYTĖS DARBŲ PARODA

Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje Vilniuje surengta grafiškos Gražinos Didelytės офорų paroda „Paslaptys“. Ši paroda skirta Lietuvos knygnešiams. „Šaknys“, „Medis“, „Lizdas“, „Lieptas“, „Slenkstis“, „Vargonai“ – tai vietos, kuriose Motiejus Baltūsis, Jurgis Bielinis, Stanislovas Didžiulis ir kiti knygnešiai slėpė į Lietuvą atgabentą draudžiamą literatūrą. Kiekvieno oforto pilksvame fone boluoja, plevėna nedrąsi šviesa – tarsi tų lietuviškų knygų skleidžiama išmintis, žinios, tarsi langas į platų pasaulį. Gražina Didelytė geriausiai pažįstama kaip Justino Marcinkevičiaus, Marcelijaus Martinaičio ir kitų poetų kūrinių iliustratorė. (Iš Vytauto Vitkuno recenzijos).

OSKARO MILAŠIAUS PĖDSAKAIS

Iš Paryžiaus grįžo Vilniun kino režisierius H. Šablevičius ir operatorius L. Karvelis. Jie kuria filmą apie Oskarą Milašių. Prancūzijos sostinėje buvo ieškoma šio nuostabaus žmogaus – mūsų diplomato ir poeto pėdsakų. Vaizdo juostoje jam žintas namas, kuriame O. Milašius gyveno, licejus, kur mokėsi, kavinė, į kurią mėgdavo užėiti, pabendrauti su kitais meno žmonėmis. Nufilmuotos ir Fontenblo, kapinės, priglaudusios jį amžinam poilsiui. Bet didžiausias išvykos į Paryžių laimėjimas – keletas archyvinų kadrų, išsau-

POSMŲ ŽODŽIAI

Robertas Danys

Tu eini į aukščiausiąjį tikslą, apkabines nuogiausią svajonę. Kaip beviltiškai laikrodinis tiksi ritmą aklo ir kurčio klejonei.

* * *

– Ar ilgai pabūsi su manim?
– Su tavim? Juk aš viena esu.
Aš viena.

– Ar tu tiki viltim?
– Gal... Kai viltys tos – kitų.

Yra dar tikėjimas veidu. Iliuzija kartais dar guodžia. Bet... saulė parausta ir leidžias į juodus gyvenimo suodžius.

* * *

Tik būk šalia. Laukta ir netikėta. Tik nepastumk. Nesugrąžink atgal. Esi baltas, šviesi, nepalytėta, tyra ir nuostabi. O gal...

* * *

Nelauk kol išvaduos. Išsivaduok nuo žodžių knygoj, trupinių ant stalo. Jei nieko neturi – išsivaizduok. Paskėsk vaizduotėj, ir bus baisiai gera.

* * *

Aš su visais galiu kalbėti. Galiu bučiuoti karštą saulę. Visi – tiršti dažai paletės, Bet kaip išmėtyti pasaulį.

* * *

Daug tikresnė pasakų šalis, už tikrovę, išmatuotą žingsniais. Kas esi minioj? Kodėl? Kuris? Pasakoje klausimai ištrypsta...

* * *

Savanaudžių romantikų būrį gaubia tinklas beprasmiškų žodžių. Ir užpildo jų sąmonės turinį svetimų gatvės išmestas grožis.

* * *

Mažas namelis. Ugnis. Ji gera. Klausimas geras. Žodis lyg pienas. Freskoje snaudžia baltutė tyła ir begalybė... O tu tikėtai vienas...

* * *

Didelis gyvenimo fragmentas daug didesnis. Ir ryškus be galo, eina žemė remdamas ramentais. Ne keliu, o pieva šalia kelio.

* * *

Čia negalvoju koks esu. Esu skaidrus. Esu be laiko. Čia niekas nekuria tiesų, kurios sukausto ir sulauko.

* * *

Žibuntas Mikāys

gojusį „gyvą“ O. Milašių. Jūs režisierius surado konsulo Petro Klimo filmotekoje ir, savininkui mielai sutikus, persirašė į vaizdo juostą. Konsulo tėvas, iškilusis

mūsų diplomatas P. Klimas mėgo filmuoti, kino juostoje yra įamžinęs ir žymių politikos veikėjų. Filmas apie O. Milašių („Žingsniai alėjos gale“) kuriamas už

Lietuvos kultūros ir švietimo ministerijos skirtas lėšas, remiant Lietuvos katalikų bažnyčią. Baigti šį darbą žadama vasario mėnesį.

Žibuntas Mikāys

Melodijos sodrumas gaubia širdį. Pilka diena – pilka trapi kaliausė. Kurie galėjo išklausyti – negirdi. Kurie dar girdi – jau nebesiklausio.

* * *

Sapne aš taip lengvai galiu numirti. Ir ne todėl, kad kai pabusiū – gimsiu. Todėl, kad sapnuose tau duoda mirti, o realybėje – pats ją priimsiu.

* * *

Laukiu kol uždės tamsos karūną. Kol suluš daiktų tekmė į širdį. Aš statau. Ir statant viskas griūna. Nors griuvimo aidas nesigirdi...

* * *

Norėčiau išgirst tavo širdį. Norėčiau paliesi tavo veidą. Nerodyk širdies beširdžiams. Nerodyk veido dvideidžiams.

* * *

– Aš poetas. Aš poetas. – šaukia akmenėlis kietas. – Aš akmuo. Aš stabilus. – šnabžda tirpstantis žmogus.

* * *

Mes su dulkele vienodo dydžio, nors atrodo daug mažesnis kalnas. Ir stebiu iš aukšto paukščio skrydžio stovintį save, užvertę galvą.

* * *

Tu dar tikras, nors netikras tavo atspindys kasdieną, kur, lyg išitempęs tigras, atakuoji pilką sieną.

* * *

Prieglobstį, prieglobstį duokit. Mano kaltes dovanokit tiems, kurie stovi ant balto, tiems, kurie nenusikalto.

* * *

Kaip gražu. Gražu ir tyra. Kaip skambu. Vos prisilietus, viskas į lašus subyra ir pasiverčia į lietų.

* * *

Už devynių jūrų, anoj žemės pusėj, viskas taip, kaip buvo, kol nebuvo mūsų.

* * *

Kažkoks kitas matas. Jautrumas didesnis. Jau rytas. Jau metas smulkmėj pasimesti.

* * *

Paguoda – verkiant išsiverkt ir pamatyt artėjant šviesą. Paguoda – neverkiant išvert, kol melas glamonėja tiesą.

Maisto gamybos ir jo apdorojimo problemos Lietuvoje

JONAS PABEDINSKAS

Lietuva tradiciniai buvo laikoma žemės ūkio kraštu. Įsisteigus vis daugiau ne agrarinės pramonės, paskutiniaisiais dešimtmečiais jo svarba valstybei sumažėjo. Nežiūrint to, atgavus nepriklausomybę, ypač maisto žaliavų tiekimas pasidarė svarbi gamybos sritis, prekiaujant su kitais kraštais. Ypač prekiaujant su rytiniais kaimynais ir ieškant gauti Lietuvai konvertuojamos valiutos. Į Rytus norime siųsti ne tik žaliavą, bet ir užbaigtus maisto produktus.

Vakarai naudojami tik žaliavomis, kurias įsigyja palankiomis kainomis. Konkuruojame tačiau su kitomis valstybėmis, ypač su tokiomis, kurios dar nėra panaikinusios kainų kontrolės. Žemės ūkio produktų ir žaliavų tarptautinė prekyba daug kur Vakaruose yra reguliuojama politiniais sumetimais, norint apsaugoti vietinių žemdirbių gerovę. Tai ypač matyti Vakarų Europoje. Užtat žemdirbių gamybos vaisiai nelengvai eksportuojami, nebent už žemas kainas. Todėl maisto apdorojimo pramonė pasidarė labai svarbi. Norima, kad ne žaliavos, o užbaigti ir supakuoti produktai jau už didesnes kainas būtų eksportuojami. Žinoma, tam reikia paruošti gerą kokybę, specifinių rinkų skoniui tinkamus ir patraukliai įpakuočius produktus, nes tik tokie produktai turi rinkos Vakarų rinkose su kitais visokiausiais gaminiiais maisto parduotuvėse.

Amerikoje, norint pasiekti plačią vartotojų visuomenę, reikia gaminius parduoti didesnę maisto parduotuvėm, daugiau negu dviejų milijonų dolerių metinės apyvartos. Tokių yra per 30,000. Iš viso maisto parduotuvė JAV-se yra apie 150,000. Apie 17,000 didžiųjų parduotuvė priklauso gerai žinomoms grandinėms, kurių supirkimas yra centralizuotas. Jos turi apie keliasdešimt ar kelis šimtus vienetų-parduotuvė.

Pasiūlymas tiekėjų joms yra toks didelis, kad jos apskaičiuoja kiek dolerių pasisidaua nuo kiekvienos lentynos pusmetrio kas savaitę. Kitaip sakant, jei kokių konservuotų produktų grupė, kuri, parduotuvės lentynos pusmetyje sudėt, nepasidaua už, sakykim, 600 dolerių į savaitę, tai ji pakeičiama kita, kuri pasidaua už 800 dolerių į savaitę. Parduotuvės turi vis analizuoti savo verslą, nes jų pelnas yra tik du su puse procento nuo pardavimo kainos. Kadangi apyvarta yra didelė, tai tinkamai vedamos maisto parduotuvės gerai vertėsi, nors gali lengvai ir bankrutuoti dėl to žemo pelno procento.

Kitokių ir naujų maisto produktų pasiūlyti laukia eilė firmų. Visos nori tos lentynos vietą užpildyti, nes ir didelės maisto parduotuvės turi ribotą, nors ir ilgą lentynų skaičių. Dabar Amerikoje yra net taip, kad kai kurios didelės parduotuvės grandinės pareikalauja apie 50,000 dolerių iš maisto fabriko, kad ta grandinė viename rajone išmėgintų ir sužinotų ar jo produktas laimės užtektingą paklausą toje rinkoje.

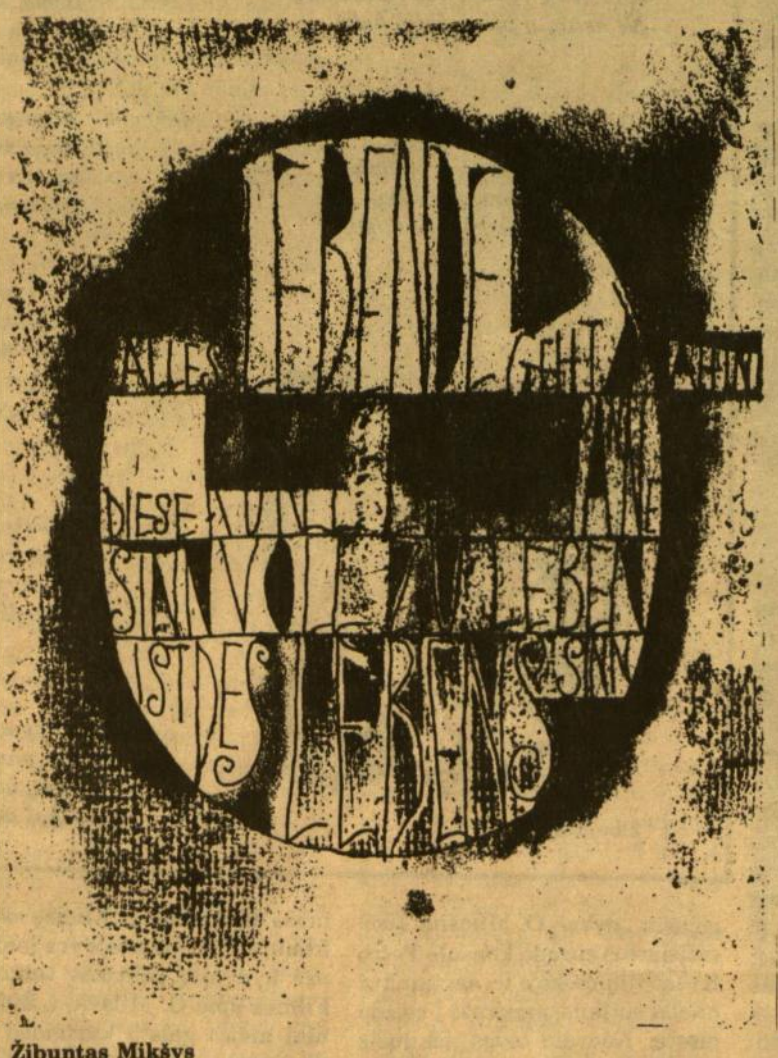
Amerikos vietinėje rinkoje pasirodo apie 8,000 naujų maisto produktų kasmet, iš kurių apie 5,000 atsiranda kai kurių didžiųjų maisto parduotuvė lentynose. Kiti nauji produktai siūlomi specialaus maisto parduotuvė vienetuose. Naujų produktų ateityje gali pasirodyti dar daugiau, nes Amerikoje stengiamasi gerinti vartotojams skirtą maistą, atsižvelgiant į sveikatą, maisto

tumą ir ekologiją. Panašiai keičiasi ir Europos rinka. Žinoma, daug naujų produktų neišsilaiko rinkoje dėl stokos paklausos.

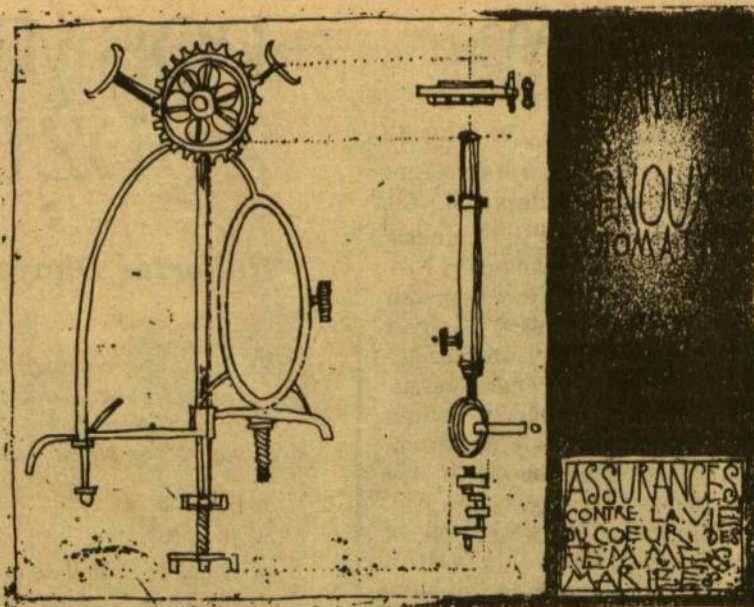
Pasiūlymą į Amerikos pavyzdį ir pastebėjimą kas darosi Europoje, gal galime padaryti porą pastabų, galiojančių ir Lietuvos žemės ūkio gaminių eksporto potencialui pramatyti. Nepaprasto našumo JAV-ių žemės ūkis daugiausia eksportuoja žaliavas (90%), o ne vartojams jau paruoštus produktus. Viena to priežastis būtų ta, kad milžiniškos Amerikos tarptautinės bendrovės turi daugelyje kraštų savo fabrikus, kurie gamina vietinei paklausai tinkamus produktus. Daug kraštų turi visokius muitus ir kvotas, kad apsaugotų savo ūkininkus nuo užsienio konkurencijos. Prekyba tarp kraštų užbaigtų maisto produktų yra palyginamai menka. Kada Amerikoje ar Europoje matyti labai daug Azijoje gamintų tekstilės rūbų, tai iš ten apdorotų maisto produktų beveik nėra.

Tai nekokios mums pastabos, nes Lietuvai reikia daug, kiek galint daugiau aukštos pridėtinės vertės (value added) gaminių eksporto. Kitaip konkuruosime pasaulio rinkos kainomis ir kažin kaip greit sugebėsime pakelti mūsų žemės ūkio našumą iki Amerikos, Naujosios Zelandijos, Brazilijos ir kitų didžiųjų eksportierių lygio.

Laimel, kaip tik dabartinu laiku prasidėjo ir kelerius metus tęsis dideli apdorotų maisto produktų rinkos pasikeitimai. Gal pasisėks ir Lietuvoje išvystyti specialių produktų įpakavimą, kurie tikėtų tam tikroms Vakarų rinkoms. O kuo nors ypatingus maisto produktus galima parduoti ir už kiek geresnę kainą, negu šiaip maisto gaminius. Specializavimasis dažnai padeda išvystyti gerus eksportus. Vokietija po II-jo pasaulinio karo daugeliu atvejų mašinų gaminių srityje pasirinko specialių mašinų projektavimą, palikdami bendro tipo mašinų gamybą JAV-bėms, Japonijai ar Anglijai. Pavyzdžiui, užuot ruošė bendro tipo žemei kasti ir jai vežioti mašinas, specializuojasi anglies ar vario Kasyklų tipo įrengimus. Taip ir Lietuvoje siūlytina ieškoti galimybių gaminti specialius

Žibuntas Mikšys

Žibuntas Mikšys

maisto produktus, tinkamus Vakarams. Žinoma, jokių būdų negalima nukreipti dėmesio ir nuo rytinių rinkų, kur reikalingi visi kitokie.

Čia nešnekame apie žaliavų išvežimą, nes kai kurias bet kas už pigią kainą gali parduoti Vakarams. Nekalbame ir apie modernią duonos kepyklą, pastatytą užsieniečių, kad mes pigesnę ir geresnę duoną galėtume valgyti, bet iš kurios pelną išsivežtų užsieniečiai. Čia nekalbame apie visokias, dažnai nieko nereiškiančias sutartis, bet apie konkrečius projektus. Čia kalbame apie kiekvienos lietuviškos gamyklos, žemės ūkio susigrupavimo, vyriausybės įstaigos stipriausią ir skubiausią iniciatyvą tas rinkas atrasti ir prie jų prisitaikyti. Tuo tarpu galime tik spėti, kiek konvertuojamos valiutos iš žaliavų eksportų jau kuris laikas „nugriebia“ žinantys kaip naudotis mūsų komandine sistema.

Kada kalbama apie tokį gyvybišką Lietuvos ekonomikos sektorių, tai vien vyriausybės pastangos, kad ir nuosirdžios, rasti išeitį dėl gerų eksportų yra per daug ribotos. Reikia visų ir jų uždavinių vykdymą įtraukti. Buvo dar neseniai nepagrįsta viltis, kad Lietuvos žemės ūkis daug prisidės prie krašto ekonominio progreso. Vis prisimenami buvo tie gražūs bekonai, kurie plaukė į Angliją tarpkariniais laikais, arba tos riebios žąsys, parduotos į Vokietiją. Nepagalvojame, kad už triušą visa tai užauginti tais laikais mūsų ūkininkas gavo vos centus. Taip vergauti Lietuvos žemės ūkis kitiems kraštams negali. Užtat iš vienos pusės yra spaudimas turėti žemas kainas, iš kitos reikia atsižvelgti ir į kai

kurių norą ūkininkauti, kad ir palyginti smulkiuose ūkiuose. Pirmas žingsnis tai būtų įvedimas kiek galint daugiau privačios konkurencijos maisto perdirbimo ir pristatymo srityse. Buvusi nomenklatura apėčiai tokių vienetų yra pasiėmusi ir savo rankas, ir ten konkurencijos mažai.

Tikėkimės, jog dabar suprastime, kad mūsų žemės ūkis, taip kaip jis dabar išsivystęs, mūsų kraštui, užuot padėjęs, gali pasidaryti kaip tos garnos ant kaklo visiems. Norėtusi juk, kad būtų atvirkščiai, kad žemės ūkis turėtų save ir visą kraštą. Užtat tikėkimės, kad mūsų valdžios žmonės turės užtektinai tvirtos valios nustatyti tinkamai žemdirbiams veiklos gaires. Tokias, kurios būtų visai tautai naudingos šiandien ir ateityje.

Nauji leidiniai

• **Antanas Kučys. VILEIŠIAI.** Trijų brolių darbai tautai. Devenų Kultūrinio Fondo 1993 m. leidinys. Spaudė M. Morkūno spaustuvė Čikagoje. Knyga didelio formato, 624 psl., iliustruota nuotraukomis. Tai monumentalus paminklas trimis broliams Vileišiams, išvairiusiems gilia vėgą lietuvių tautos kultūriniam, politiniam ir visuomeniniam gyvenime devynioliktą šimtmečio pabaigoje ir dvidešimto pradžioje, kada tokių žmonių Lietuvai mirtinai reikėjo. Reikia tik stebėtis veikalo autoriaus Antano Kučio kruopštumu, telkiant tokio pobūdžio knygai medžiagą ir patraukliai ją išdėstant, leidinio puslapiuose. Žinoma, pagrindiniai šios knygos stulpai yra Vileišiai. Bet vien tik jais nesiribojama. Duodama plati anų laikų istorinė panorama su spalvingais, bet labai realiais įvykiais ir žmonių aprašais. Leidinys gautas iš „Drauge“, kainą 27 dol., užsisakant paštu, dar plius ir persiuntimo išlaidos.

• **Agnė Lukšytė. BALTOJI CHRIZANTEMA.** Novelės. Vilnius. Mokslo ir enciklopedijų leidykla. 1993. Išleista Hario Lukšės lėšomis. Tiražas 1000 egz., knyga 208 psl., kainą nepažymėta. Tai Australijoje gyvenančios mūsų rašytojos trečioji beletristinė knyga, kurioje skaitytojas ras devyنيات noveles. Jose atskleidžiamas vidinis moterų pasaulis, dominuoja meilės ir ištikimybės motyvai australiškos buities kontekstuose.

• **Rūta Kleva Vidžiūnienė. SAŽINĖ.** Novelių rinkinys. Knyga išleista Lietuvoje 1994 m. Ją išleido UAB „Valstiečių laikraštis“. Tiražas 3000 egz. Kaina nepažymėta. Viršelis pieštas dail. A. Bagdono. Leidinyje yra septyniolika novelių, sudėtų į 159 knygos puslapius. Pabaigos metrikiname puslapy skaitome, kad tai yra mūsų tautiečių JAV kasdienybės mozaika, truputį pašaipai, kviečianti pamąstyti, kartais apstulbinanti netikėtu minties posūkiu.

Žibuntas Mikšys: ex collectione Algimantas Kelertas

Algimantas Kelertas ėmė rinkti Prancūzijoje gyvenančio lietuviu dailininko Žibunto Mikšio (g. 1923) grafikos darbus 1965 metais. Tarp kitų to meto Čikagos lietuvių galerijos siūlomų kūrinių jie patraukė kolekcionieriaus akį linijos rafinuotumu, pilkų oforto pustonių niuansais. Dr. Kelertą paviliojo dailininko miniatiūriniai atspaudai dideliuose popieriaus lakštuose, stebuklinga vaizdo ir tuščios plokštumos santykio estetika. Mikšio darbų elegancijoje bei intymiaje intelektualume jau trečią dešimtmetį kolekcionierius mato šių kūrinių kaupimo prasmę.

Žibuntas Mikšys gimė Kaune. Mokėsi tapybos ir teatro kostiumų projektavimo Stuttgart'o meno akademijoje, Vokietijoje. 1962 metais dailininkas apsigyveno Paryžiuje. Mikšio kūrybai būdingas išorinis stimulus: ekslibrius — žmogaus asmenybė, iliustracijose — literatūros kūriny, šrifto kompozicijose — posakis ar frazė,

— tai lyg priežastis, skatinanti kūrėją imtis pieštuko ir metalo raižymo įrankio. O siekiamas efektas — idealus estetiškas. Savo miniatiūromis dailininkas, rodos, kuria ne tiek „paveikslą“, kiek maksimaliai estetizuotas erdvės lauką virš balto popieriaus lakšto. Toks oforto komponavimas į lapą unikalus ir reikšmingas lietuvių dailėje. Miniatiūra suteikia kryptį ir dažais nepaliesto lapo energijai, įjungdama ją į aktyviąją kūrinių kompoziciją. Dr. Kelerto kolekciijoje ši unikali Mikšio kūrybos ypatybė pabrėžtinai eksponuota, suteikiant žiūrovui galimybę grožėtis net dailininko rankos nelygiai nuplėšta lapo briauna. Žibunto Mikšio kūryba negausi siužetiniais motyvais. Savo pasaulėjautos ir nuotaikos išsakyti menininkas naudoja keletą archetipinių įvaizdžių: plaštaką, gėlę, moters figūrą, senus miesto namus. Kiekvienas šių įvaizdžių visų pirma skamba metaforiškai. Tai atminties ženklai, iš kurių

išstumta buitės ir fizikos dėsni. Dažnai dailininkui artimi konceptualizmo principai — minčiai išreikšti autorius renkasi plastiškai neįknyriai apipavidalintą tekstą ar ženklą-simbolį, siūlydamas žiūrovui pačiam atrasti ir vystyti jo keliamą asociacijų grandinę.

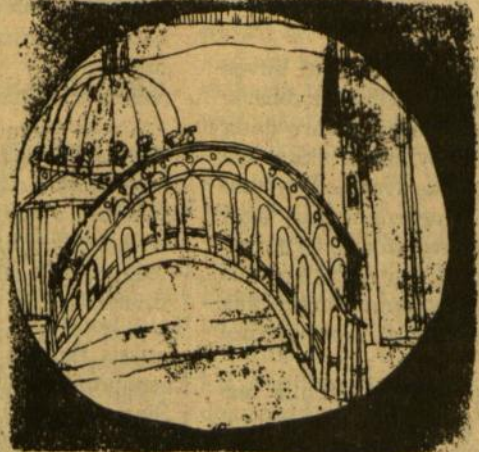
Ši paroda — puikiai panaudota Algimanto Kelerto galimybė pasidalinti su kitais gero meno patirtimi ir praturtinti žiūrovą dailininko, o tuo pačiu ir kolekcionieriaus, gyvenimo vertybių supratimu.

Danas Lapkus

• Dailininko Žibunto Mikšio ofortų paroda „Žibuntas Mikšys: ex collectione dr. Algimantas Kelertas“ vyks Galerijoje, 4317 South Wisconsin Avenue, Stickney, Illinois 60402, nuo šių metų sausio 30 iki vasario 13 dienos. Parodos atidarymas bus sekma diena, sausio 30 dieną, nuo 3 iki 5 v.v. p.p. Galerijos lankymo valandos — pagal susitarimą.

Žibuntas Mikšys

Žibuntas Mikšys

Knyga apie Juzefą Pilsudskį: legenda ir atsiliepimai

PETRAS MELNIKAS

Lenkų D. Nalenė ir T. Nalenėčiaus knyga *Juzefas Pilsudskis*, išleista Varšuvoj 1986 m. (Mintis, 1991) nelabai šlovina šį lenkų išsilavinimo vadą nuo rusų ir vokiečių okupacijų. Gimęs 1867 m. Vilniaus krašte, kentėjo penkerius metus Sibire, metus vokiečių nelaisvėje I Pasaulinio karo gale, kovojo su bolševikais, užėmė Vilnių, buvo nekenčiamas daugelio žmonių, partijų, seimo ir valdė Lenkiją po karo 4 metus geležine ranka. Keliems metams pasitraukęs, vėl paėmė valdžią 1926 m. sukilimu ir tapo beveik diktatoriumi iki savo mirties 1935 m.

Knyga koncentruojasi ne į įvykius, bet į įvairiausių atsiliepimų apie keistą Pilsudskio garbės troškimą, suktumą, charakterio grubumą ir kai kurias klaidas, nors pats Pilsudskis niekada to sau nepripažino. Jis norėjęs Lenkijai 1772 m. sienų, bet tai įvykdyti jam nepasisekė.

Apie Vilniaus užėmimą šitaip parašyta: „Varšuvoje ėmė sklisti gandai. Kalbėta, kad Viršininkas užėmė Gedimino miestą, turėdamas tikslą pasiskelbti Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Kiti skelbė, kad didžiojo kunigaikščio karūną nori uždėti savo dukrai, kuri, endekiško miestionio nuomone, buvo gimusi iš ryšio su žyde Perlova“. Tai buvo tik neteisingi gandai. Paaiškėjo, kad tarybinių karinių pajėgų ištūmimas iš kai kurių teritorijų palengvins lenkų-lietuvių bendradarbiavimą. Gal netgi bus žingsnis į unijon, kuri daugeli šimtmečių teikė galią Respublikai, atnaujinimą. Taip pat dėl to neįvedė užimtose teritorijose lenkiškos administracijos. Kaip tik priešingai, jo atsisaukimas charakteringai pavadintas „I buvusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės gyventojus“, skelbė, kad Lenkija yra pasirengusi remti vietinių gyventojų išsivadavimo veiksmus. Tie planai buvo nerealūs.

Tuo metu besikurianti Lietuvos valstybė savo didžiausiu priešu laikė būtent Lenkiją ir nenorėjo net girdėti apie susitarimą, o ką jau kalbėti apie uniją, kurioje — pasvėrus abiejų pusių jėgas — būtų dominavusi Varšuva (145 p.)

Remiantis šia knyga, Lenkija šiandien galėtų prisipažinti, jog neteisėtai užėmusi Vilnių. Be to, „žygi į Vilnių Pilsudskis nuslėpė nuo seimo. Rūmų dauguma nepritarė tam puolimui...“ „Vadas įvykdė savo operaciją vėlykinių parlamento atostogų metu...“ (147 p.)

Kita įdomi Pilsudskio „klaida“. Kai „Baltagvardiečių generolai triumfavo, Maskva puolė Denikiną, siekdamas galutinės pergalės prieš bolševikus, norėjo pasinaudoti Lenkijos kariuomene. Tarpininkaujant Anglijai ir Prancūzijai, jis iš Pilsudskio pareikalavo pradėti puolimą, o ypač laukė smūgio į Mozyrį. Šio plano įgyvendinimas iš tikrųjų galėjo būti be galo pavojingas Tarybų Rusijai. Tačiau lenkų vadas nesuvaidino jam skirtos rolės“. „Jis iš tiesų neturėjo Denikino pergalės. Jis visiškai nelaiškė satisfakcija „baltojo“ generolo aneksijų programos, uždarė Lenkiją siaurose etnografinėse sienose“. Taip sakant, norėjo ukrainiečių ir baltarusių žemių. Pilsudskis net „slaptai leido tarybinei pusei suprasti, kad būtent tokia bus jo pozicija. Raudonosios armijos vadovybė atitinkamai suprato tą deklaraciją. Atitraukti iš Lenkijos fronto daliniai buvo mesti prieš Denikino armiją...“ „Denikiną... kaltino Pilsudskį lemtingai prisidėjus prie tarybų valdžios išlikimo“ (p. 148)

Daug tokių priekaištų randama Pilsudskio šioje knygoje. Tačiau knygos gale istorijos m. kand. Algio Kasperavičiaus komentaras sako, kad Pilsudskio diktūros, jokių būdų negalima tapa-

tinti su fašizmu, laikyti teroristiniu režimu. Ją būtų galima apibūdinti maksimaliu „antidemokratinio bonapartizmo terminu“. Savo komentarus Kasperavičius baigia šitaip:

„Pilsudskis — tikrai neeilinė asmenybė Lenkijos istorijoje. Jis sugebėjo išnaudoti palankiai susiklosčiusias aplinkybes ir pagreitinti nepriklausomos valstybės atkūrimą“. (249 p.) Tačiau jis nekenėdė parlamentą beveik visą savo valdymo laiką. Tai ypač akivaizdu 1926 m. sukilime. Tada Pilsudskis suėmė daug generolų, apie penkiasdešimt deputatų ir senatorių, kitų, ne deputatų, buvo suimta keliolika tūkstančių, siautėjo teroras ir kankinimai, vienas generolas dingo be žinios.

Susirgęs Pilsudskis pageidavo, kad jo širdis būtų palaidota Vilniuje tarp karių kapų. Norėjo, kad ten būtų pervežti ir motinos palaikai, iki tol išsėję Lietuvai priklausiusiuose Sugučiuose. Po jo mirties, vyriausybės įsakymu, gedulas turėjo trukti šešias savaites. Palaidotas buvo beveik karališkai. Paskutinę pagarbą atidavė ir užsienis. Miręs maršalas seniau buvo kalbėjęs, kad po jo mirties Lenkijoje nebūs tokių kaip jis, nemokės atitolinti karo su Vokietija. Taip ir atsitiko... Bekas ir Ridzas — Smiglas, kurie iškilo po Pilsudskio legendos, kaip žinome, diplomatiškai neatlaikė Reicho puolimų ir kariškai nebuvo pasirušė. Kaip tik šioj knygoj yra pakankamai neigiamų Pilsudskio vertinimų apie šiuos du vyrus ir blogų pranašavimų Lenkijai.

BANKO IR TEATRO SUTARTIS VILNIUJE

Vilniaus akademinis dramos teatras ir Akcinis inovacinis bankas pasirašė sutartį, pagal kurią bankas įsipareigoja pinigai remti šio sezono teatro programą, o teatras reklamuoti banką savo afišose ir leidžiamuose bukletuose. Ši sutartis buvo rengiama gan ilgai, tačiau bankas akademinį teatrą remia jau nuo praėjusių metų.